

МЕТОДИКА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

METHODS AND RESULTS OF EXPERIMENTAL STUDY CIVIL-PATRIOTIC POSITION OF FUTURE OFFICERS

Мета статті полягає у обґрунтуванні авторської методики дослідження формування громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів. Розглянуто досвід та особливості використання експериментальних методик дослідження громадянсько-патріотичних якостей майбутніх офіцерів. Формування громадянсько-патріотичної позиції особистості забезпечується тим, що ними засвоюється: 1) понятійна основа (формування знань і розуміння); 2) емоційно-ціннісна основа (ставлення до навколишнього світу та інших людей); 3) операційна основа (формуються вміння діяти та здійснювати обґрунтовані вчинки). Педагогічними умовами виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є: забезпечення позитивного ставлення до громадянсько-патріотичного виховання на основі створення мотиваційно-стимулювального освітнього середовища військового вищого закладу освіти; поглиблення громадянсько-патріотичної компетентності завдяки використанню проблемного навчання; усвідомлення громадянсько-патріотичних знань та цінностей на основі ефективної педагогічної взаємодії та психолого-педагогічної підтримки майбутніх військових фахівців; зорієнтованість освітнього процесу на розвиток самостійності та саморегуляції особистості шляхом соціально-професійних проб та діагностики особистісних змін курсантів. Результатами їх реалізації є громадянсько-патріотичні знання; ставлення; поведінка та дотримання правил прояву громадянсько-патріотичної позиції. Під час практичної реалізації компоненти набули критеріальних ознак: когнітивно-мотиваційний, почуттєво-ціннісний, ситуативно-поведінковий. Обґрунтовано авторську методику експерименту, яка передбачала дослідження за трьома рівнями сформованості громадянсько-патріотичної позиції вихованості: початковим, достатнім, високим. Представлено окремі результати дослідження рівнів сформованості громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти.

Ключові слова: громадянсько-патріотична позиція, майбутні офіцери, методика дослідження, педагогічний експеримент, компоненти, критерії, рівні.

The purpose of the article is to substantiate the author's methodology of research on the formation of civic and patriotic position of future officers. The experience and peculiarities of using experimental methods of research of civic and patriotic qualities of future officers are considered. The formation of civic and patriotic position of the individual is ensured by the fact that they learn: 1) the conceptual basis (formation of knowledge and understanding); 2) emotional and value basis (attitude to the world and other people); 3) operational basis (the ability to act and perform reasonable actions is formed). The pedagogical conditions for educating the civic and patriotic position of future officers are: ensuring a positive attitude to civic and patriotic education on the basis of creating a motivational and stimulating educational environment of the military higher education institution; deepening civic and patriotic competence through the use of problem-based learning; awareness of civic and patriotic knowledge and values on the basis of effective pedagogical interaction and psychological and pedagogical support of future military specialists; orientation of the educational process on the development of independence and self-regulation of the individual through socio-professional tests and diagnosis of personal changes of cadets. The results of their implementation are civic and patriotic knowledge; attitude; behavior and observance of the rules of civic and patriotic position. During the practical implementation of the components acquired criteria: cognitive-motivational, sensory-value, situational-behavioral. The author's method of experiment is substantiated, which provided research on three levels of formation of civic-patriotic position of upbringing: initial, sufficient, high. Some results of the study of the levels of formation of the civic and patriotic position of future officers in military institutions of higher education are presented.

Key words: civic and patriotic position, future officers, research methods, pedagogical experiment, components, criteria, levels.

УДК 378.6.017

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/1.37>

Пенцак П.В.,

викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів
Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вимогою сьогодення є утвердження громадянсько-патріотичного виховання як пріоритетного завдання підготовки майбутніх офіцерів у військовому закладі вищої освіти. Суспільна потреба у формуванні громадянсько-патріотичної позиції особистості здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Стратегії національно-патріотичного виховання (2019) тощо.

Проблемі виховання громадянсько-патріотичних якостей майбутніх офіцерів присвячені праці М.Бабкіної [1], В. Борисова [5], Я. Великого [3], Ю. Каменюка [4], А. Левицької А. [5], А. Панчука

[6] А. Романишина [7] ін. Важливими для розробки методики експериментального дослідження є дослідження з проблем виховання у молодого покоління громадянських якостей, а саме роботи: «Громадянське виховання студентів педагогічних університетів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності» та ін.

На думку В. Борисова «дослідження національної самосвідомості особистості доцільно здійснювати на основі результатів діагностики, враховуючи наявні авто- та гетеро- стереотипи. Принципи та прийоми розробки проєктивних тестів (зокрема методики „Асоціації“) дозволяють використовувати їх у розробці авторської методики дослідження»

[2]. У процесі експерименту Я. Великий рівень громадянської вихованості майбутніх офіцерів досліджував за такими проявами: «громадянська самосвідомість; якості громадянина-патріота; якості громадянина-професіонала; якості майбутнього офіцера. Методика передбачала дослідження комплексу визначених громадянських якостей за рівнями сформованості громадянської вихованості» [3]:

А. Панчуком досліджено «рівень сформованості громадянськості студентів, визначено її критерії (знання про громадянськість та її прояв; ставлення, ціннісні орієнтації; громадянська поведінка) та показники (усвідомлення сутності громадянськості та способів її прояву, знання історії і культури України; позитивне ставлення до громадянськості як якості особистості, інтерес до історії і культури українського народу, переживання його як особистісної цінності, прагнення залучатися до громадської діяльності; громадянська поведінка, активна участь у громадській діяльності)» [6].

У дослідженні М. Бабкіної використано такі показники громадянської активності: «реалізація здобутих громадянських знань, власних прав, свобод і обов'язків; ініціативність; здатність до самоактуалізації; вміння самостійно робити вибір і приймати рішення; вмотивована інформаційна діяльність» [1, с. 9]. Ю. Каменюк виокремлює діяльнісний компонент патріотичного виховання, який оцінюється за показниками: «активність патріотичної діяльності, інтерес до вивчення історії України, військово-патріотичне виховання на бойових традиціях» [4, с. 111]

У дослідженні А. Левицької широко використано метод експертних оцінок, який ґрунтується на припущенні, що кожний інтегральний об'єкт можна подати як комплексний кількісний показник, тобто як суму добутоків складових об'єкта та відповідних йому коефіцієнтів вагомості. Коефіцієнти вагомості відображають вплив кожної складової об'єкта на комплексний кількісний показник. При цьому загальна сума коефіцієнтів, за правилом нормування, дорівнює одиниці. Кількісне значення коефіцієнтів вагомості визначали експерти» [5, с. 204].

Аналіз педагогічних досліджень показав, що у більшості випадків дослідники зосереджуються на виборі критеріїв, показників та рівнів виховання, а обґрунтування вибору методик експериментального дослідження виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти у публікаціях представлено недостатньо.

Мета статті полягає у обґрунтуванні авторської методики та результатів експериментального дослідження формування громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Обробка та інтерпретація отриманих даних здійснювалися з опорою на такі ідеї. Під результативністю процесу виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів, який розуміється як єдиний, цілісний процес навчання, виховання та розвитку особистості, розуміється ступінь наближення реально отриманого результату до поставленої мети.

Результат - це стан у певний момент відповідно до поставлених цілей, а ефективність це відношення досягнутого результату (за тим чи іншим критерієм) до максимально досяжного або заздалегідь запланованого результату. Ми в нашому дослідженні розглядаємо ефективність виховання громадянсько-патріотичної позиції, тому будемо співвідносити вихідні дані зі змінами, що відбулися в результаті використання сукупності педагогічних умов: забезпечення позитивного ставлення до громадянсько-патріотичного виховання на основі створення мотиваційно-стимулювального освітнього середовища військового вищого закладу освіти; поглиблення громадянсько-патріотичної компетентності завдяки використанню проблемного навчання; усвідомлення громадянсько-патріотичних знань та цінностей на основі ефективної педагогічної взаємодії та психолого-педагогічної підтримки майбутніх військових фахівців; зорієнтованість освітнього процесу на розвиток самостійності та саморегуляції особистості шляхом соціально-професійних проб та діагностики особистісних змін курсантів. В результаті їх реалізації досягається: можливість поетапного прийняття рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між власними уподобаннями та суспільними нормами; формується індивідуальний стиль поведінки, частиною якого є професійна діяльність; формується здатність до вирішення завдань, які ставить професійний обов'язок перед військовим фахівцем. Результат досліджуваного процесу виявляється у тих характеристиках особистості, становлення яких відбулося під впливом цілеспрямовано організованої у військовому закладі вищої освіти громадянсько-патріотичної роботи. Зокрема, морально-психологічне забезпечення підготовки майбутніх офіцерів спрямоване на «формування і розвиток психолого-педагогічних навичок і вмінь, які відбуваються на основі одержаних знань і відповідають основним компонентам професійної діяльності офіцера: оцінно-діагностичному, прогностичному, конструктивному, виконавському та ін.» [7, с. 97].

Звісно, щоб дослідити громадянсько-патріотичну позицію, як складне соціальне, психологічне, педагогічне утворення, важко застосовувати лише стандартизовані методики. Таким чином, деякі кількісні дані можуть бути отримані у вигляді: рівня засвоєння основних понять, категорій,

законів, теорій; сукупності конкретних характеристик особистості чи процесу; визначення інтегральних умінь вирішувати типові та нестандартні завдання.

Результати виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів умовно можна розділити педагогічні та соціальні. Під педагогічними результатами виховання громадянсько-патріотичної позиції розуміти особистісні зміни майбутніх офіцерів, що відбулися у процесі та під впливом виховної діяльності. Можна сказати, що педагогічні результати освітньої діяльності є особистісні новоутворення, які є наслідком цієї діяльності. Особистісні зміни майбутніх офіцерів впливають на їх соціальну діяльність. В силу цього педагогічні результати мають соціальне значення і можуть бути розглянуті як соціальні результати будь-якої добре побудованої діяльності.

Якщо розглядати педагогічні результати як особистісні зміни, то їх можна класифікувати за характером цих змін. З цієї точки зору, можна виділити короточасні (емоційні стани), довготривалі (знання, вміння, навички, відносини) і постійні (психічні процеси, здібності, особистісні якості) зміни. Педагогічні результати можна розглядати і з інших точок зору, наприклад, їх можна класифікувати структурами особистості (когнітивні, емоційні, ціннісні). У нашому дослідженні об'єктами виміру педагогічних результатів щодо рівня сформованості громадянсько-патріотичної позиції є: громадянсько-патріотичні знання; ставлення; поведінка та дотримання правил прояву громадянсько-патріотичної позиції. А результативність виховання громадянсько-патріотичної позиції означає досягнення майбутніми офіцерами: різнобічного її особистісного прояву (позитивна динаміка проявів ціннісно-значущих якостей особистості); збагачення їх особистого досвіду соціально та особистісно значущим змістом; продуктивності їхньої діяльності, що виражається у відповідних предметно-практичних досягненнях.

З метою вивчення стану досліджуваної проблеми і перевірки ефективності педагогічних умов виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів проводився педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний). На основі структури програми дослідження визначено завдання експериментальної роботи: аналіз стану виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військовому закладі вищої освіти; аналіз вхідного рівня сформованості громадянсько-патріотичної позиції на початок експерименту; експериментальне впровадження педагогічних умов виховання громадянсько-патріотичної позиції в рамках підготовки бакалаврів – майбутніх офіцерів; зіставлення результатів контрольної та експериментальної групи для визначення динаміки сформованості

громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів за її компонентами.

Авторська програма експерименту передбачала вивчення громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів на основі її компонентного складу та критеріїв. Було виокремлено компоненти виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів (сприйняття громадянсько-патріотичних знань, переживання громадянсько-патріотичних цінностей, втілення громадянсько-патріотичної позиції у поведінку). Під час практичної реалізації компоненти набули критеріальних ознак: когнітивно-мотиваційний, почуттєво-ціннісний, ситуативно-поведінковий. Методика передбачала дослідження за трьома рівнями сформованості громадянсько-патріотичної позиції вихованості: початковим, достатнім, високим. Рівень сформованості громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів досліджувався на основі цілісного підходу до організації і перебігу громадянсько-патріотичного виховання майбутніх офіцерів.

Програма експерименту передбачала застосування сукупності методів дослідження, одержання даних з різних джерел (самооцінка, анкетування, оцінки експертів, робота з документацією, спостереження, бесіди), їхню математичну обробку та узагальнення. У процесі експериментальної роботи ми вивчали: вимоги державного стандарту вищої освіти підготовки майбутніх офіцерів; обсяг та зміст дисциплін суспільно-гуманітарного циклу; навчальні програми варіативного складника змісту освіти; морально-психологічне забезпечення особового складу. Під час аналізу документації проводилося опрацювання нормативно-правових документів, стандартів професійної підготовки, освітньо-професійних програм підготовки майбутніх офіцерів, планів виховних заходів, робочих навчальних програм, методичних матеріалів тощо.

Під час анкетування була використана методика порівняння відповідей респондентів. Однакові питання ставилися курсантам різних курсів. У процесі експериментальної роботи ми вивчали такі питання виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів, зокрема: «Чи є у вас потреба у періодичному поповненні громадянсько-патріотичних знань?» (28 % позитивних та 31 % негативних відповідей), «Чи є необхідними зміни підходів до громадянсько-патріотичного виховання сучасної молоді?» (57 % позитивних та 12 % негативних відповідей), «Чи переконливо ви аргументуєте особисту громадянсько-патріотичну позицію» (53 % позитивних та 5 % негативних відповідей), «Чи вважаєте Ви, що громадянсько-патріотична позиція – це одна з головних рис майбутнього офіцера?» (68 % позитивних та 9 % негативних відповідей), «Чи усвідомлюєте Ви необхідність дотримання громадянсько-правових

норм?» (64 % позитивних та 4 % негативних відповідей) тощо. Позиція майбутніх офіцерів щодо ефективних чинників впливу на формування громадянсько-патріотичних якостей представлені на рисунку.

Громадянсько-патріотичні знання майбутніх офіцерів перевірялися шляхом тестів та тестів-есе. Ціннісне ставлення майбутніх офіцерів до громадянсько-патріотичної позиції вивчалися за допомогою модифікованого варіанта проективної методики незавершених речень. Для перевірки поведінкового аспекту використовувався методи професійних проб та проблемних ситуацій, методики діагностики та самоконтролю.

Результати проведеного дослідження знайшли відображення в загальній позитивній динаміці (табл.).

Таким чином, можна констатувати той факт, що реалізація педагогічних умов сприяла ефективному формуванню громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів.

Висновки. Таким чином, ми розглянули досвід та особливості використання експериментальних методик дослідження громадянсько-патріотичних якостей майбутніх офіцерів; обґрунтували авторську методику експериментального дослідження, представили окремі результати дослідження рівнів сформованості громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в узагальненні досвіду використання експериментальних методик дослідження громадянсько-патріотичних якостей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабкіна М.Л. Формування активної громадянської позиції підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи : дис. ... канд.пед. наук : за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2009. 260 с.
2. Борисов В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2006. 41 с.
3. Великий Я. Б. Методика та результати експериментального дослідження громадянського виховання офіцерів служби. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Вип. 34. С. 22–29.
4. Каменюк Ю. Результати дослідно-експериментальної роботи щодо формування патріотизму військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України*. № 1 (59) 2020. С. 106–113.
5. Левицька А. Результати дослідно-експериментальної роботи з патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників на основі військових традицій. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. Хмельницький, 2018. № 2(13). С. 202–212.
6. Панчук А.П. Громадянське виховання студентів педагогічних університетів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2012. 24 с.
7. Романишин А., Неурова А. Психолого-педагогічні умови викладання навчальної дисципліни «Морально-психологічне забезпечення» у вищих військових навчальних закладах. *Вісник Національного університету оборони України*. № 2 (52). 2019. С. 95–101.

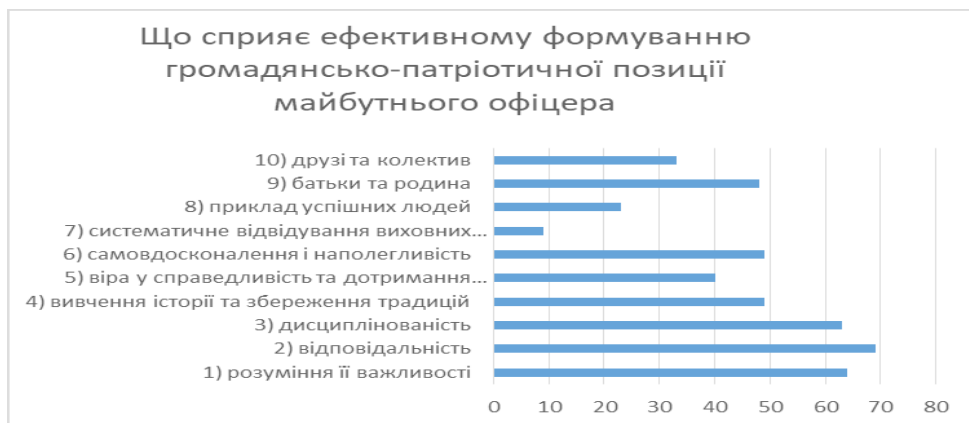

Рис. Чинники впливу на формування громадянсько-патріотичної позиції майбутнього офіцера

Таблиця

Динаміка рівнів сформованості громадянсько-патріотичної позиції

Рівень сформованості громадянсько-патріотичної позиції	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	На початок експерименту	На кінець експерименту		На початок експерименту	На кінець експерименту	
Низький	32,67	22,45	-10,22	34,00	30,89	-3,11
Середній	50,33	49,11	-1,22	48,67	48,44	-0,22
Високий	17,00	28,44	11,44	17,33	20,67	3,33